

Herengracht 249

Amsterdam (NL)

Pieter Intesz. Claes en/and Emma architecten

Naam/Name: Herengracht 249
Locatie/Location: Herengracht 249,
Amsterdam

Ontwerp-oplevering/Design-completion:
Architect:
Opdrachtgever/Client:
Aantal bouwlagen/Number of building layers:
Aantal woonlagen/Number of dwelling layers:
Aantal woningen/Number of dwellings:
Aantal typen/Number of dwelling types:
Woninggroottes/Dwelling sizes:
Voorzieningen/Amenities:

Oorspronkelijk gebouw/Original building

1746
Pieter Intesz. Claes
Pieter Intesz. Claes
7
3
1
1
[ntb]
Goederenopslag/storage space

Transformatie/Transformation

2010
Emma architecten
Stadsherstel
7
4
3 en een bedrijfsruimte/3 and a commercial space
3
[ntb]
Fietsenberging/bicycle storage

From Dwelling to Dwelling

Van woning naar woning

Voorgevel na transformatie
Façade after transformation

Bronnen/Sources:

Dr.ir. D.F. Slothouwer, *Amsterdamsche huizen 1600-1800* (Amsterdam: Van Kampen, 1928).

A.A. Kok, *Amsterdamsche woonhuizen* (Amsterdam: Allert de Lange, 1946).

H.J. Zantkuijl, *Bouwen in Amsterdam – het woonhuis in de stad* (Amsterdam: Uitgeverij Architectura & Natura, 2007), 4e druk.

Er zijn maar weinig woningtypen die zo tot het architectonisch erfgoed van een land zijn gaan behoren als het Amsterdams koopmanshuis in Nederland. Het type is onlosmakelijk verbonden met de beroemde grachtengordel, waaraan het zijn ontstaan heeft te danken en dat zijn karakter eraan ontleent. Ruim vier eeuwen van bewoning en verbouwing hebben aangetoond dat het model, dat voor iedere woning unieke uitvoeringen kende, in staat is grote veranderingen qua gebruik en woonwensen in zich op te nemen, zonder aan aantrekkingskracht in te boeten. De verbouwing van Herengracht 249 in 2010 is slechts een recent voorbeeld van de continue incrementele transformatie die de grachtengordel sinds het begin van de zeventiende eeuw bewoonbaar houdt.

Dit westelijke deel van de grachtengordel is ontstaan als onderdeel van de Derde Uitleg, het uitbreidingsplan van Amsterdam dat voorzorg in de verbreding van een al bestaand grachtje achter het Singel tot 'Heeregracht' en het uitgraven van de Keizers- en Prinsengracht vanaf de Brouwersgracht tot ongeveer de huidige Leidsegracht. De grond tussen de grachten werd uitgegeven in diepe, heel smalle kavels, om zoveel mogelijk woningen te kunnen plaatsen. Welgestelde Amsterdammers lieten hier hun huizen bouwen naar ontwerp van architecten als Hendrick de Keyser, Jacob van Campen, Philippe Vingboons en vele minder bekende namen.

Het oorspronkelijke woonhuis Herengracht 249 dateert van 1648, als Stadstimmerman Pieter Intesz. Claes een stuk grond verwerft van een groter perceel van burgemeester Antony Oetgens van Waveren, die er in 1639 een driedubbel woonhuis had laten bouwen (Singel 282-284) naar ontwerp van Philippe Vingboons. Ook het huis van Claes is duidelijk door Vingboons geïnspireerd: de bakstenen pilastergevel met brede middentravee boven een houten pui, de verhoogde halsgevel met geornamenteerde klauwstukken, doorgaande pilasters met architraaf en een fronton, zijn terugkerende elementen in Vingboons' kenmerkende stijl binnen het Hollands/Amsterdams-classicisme. Het in 1767 uitgegeven *Grachtenboek* van Caspar Philips toont de oudst bekende weergave van het huis zoals het geweest moet zijn.

Een oorspronkelijke plattegrond is ons niet bekend, maar een korte beschouwing van de ontwikkeling van de Amsterdams woonhuisplattegrond biedt inzicht. In de tweede helft van de zestiende eeuw ontstond vanuit de oudste houten huizen met slechts één leefruimte, het oudhollandse woonhuis met een hoog voorhuis direct achter de voordeur en daarachter een onderhuis en een opkamer. Ze stonden vaak rug-aan-rug, met daglicht alleen vanaf de voorgevel. Verdiepingen werden ontsloten via een wenteltrap vanuit het voorhuis.

Op de diepe en smalle kavels ontwikkelt deze opzet zich tot het eerste koopmanshuis, met daglicht vanaf twee zijden via een hof en daarachter een achterhuis met slaapvertrekken. De trap verschuift eerst naar een gang en later naar een verbindingsstuk tussen voor- en achterhuis, naast de binnenplaats: het 'trappenhuis'. Het voorhuis wordt kleiner ten gunste van een zijkamer, die in de tweede helft van de zeventiende eeuw uitgroeit tot brede voorkamer. Hiertoe verschuift de voordeur van het midden naar de zijbeuk en geeft nu toegang tot de vestibule, een verbrede gangzone als residu van de voorkamer; men valt niet langer 'met de deur in huis'. Slaapkamers verdwijnen naar de verdiepingen; de

Not many housing types have become part of the architectural heritage of a country to the extent that the Amsterdam merchant's house did in the Netherlands. The type is inextricably bound up with the famous *Grachtengordel* (Canal District) to which it owes its existence and of which it determines the character. At the same time, more than four centuries of occupation and renovation have demonstrated that the type, implemented uniquely in each separate dwelling, can absorb big changes in use and residential preferences without losing its appeal. The conversion of Herengracht 249 in 2010 is merely a recent example of the continued incremental transformation that has kept the *Grachtengordel* habitable since the beginning of the seventeenth century.

The creation of this western part of the district was part of the so-called *Derde Uitleg* (third expansion), the expansion plan for Amsterdam that comprised widening an already existing small canal behind the Singel into the Heeregracht and deepening Keizers- and Prinsengracht from Brouwersgracht to about the current Leidsegracht. The land between the canals was issued in deep, narrow plots to fit in as many dwellings as possible. Well-to-do citizens of Amsterdam had their homes built here, designed by architects such as Hendrick de Keyser, Jacob van Campen, Philippe Vingboons and many less-familiar names.

The original residence Herengracht 249 dates from 1648, when Stadstimmerman Pieter Intesz. Claes acquired a piece of a larger plot owned by mayor Antony Oetgens van Waveren, who built a triple residence designed by Philippe Vingboons there in 1639 (Singel 282-284). The Claes residence is clearly inspired by Vingboons as well: brick pilaster façades with wide central bays above wooden façades, raised neck-gables with ornamented stone scrolls and continued pilasters with architraves and frontons are recurring elements in Vingboons's distinctive style within Dutch/Amsterdam classicism. Published in 1767, Caspar Philips' *Grachtenboek* includes the oldest-known rendering of the house as it must once have looked.

We do not know of any original floor plan, but a brief consideration of the development of Amsterdam residential floor plans can provide some insight. In the second half of the sixteenth century, the oldest wooden dwellings comprising a single living space developed into the old Dutch residence with a high space in the front immediately behind the entrance and a lower space and an upstairs room at the back of the house. These dwellings often stood back to back, with daylight at the front only. Floors were accessed by a spiral staircase from the front space.

The structures on the deep and narrow plots develop into the first merchant's houses, with daylight from two sides through a courtyard and space for bedrooms at the back. The staircase (*trap*) first moves to a corridor and subsequently to a connecting section between the *voorhuis* (front house) and the *achterhuis* (back house), next to the courtyard: the *trappenhuis* (literally: stair house). The front space becomes smaller to allow a side room, which in the second half of the seventeenth century grows into a wide front room. To that end, the front door moves from the centre to the side bay and now gives access to the vestibule, a widened corridor zone that is a residue of the front space; the front door no longer directly accesses the living space. Bedrooms move to the upper floors; the entire ground floor is furnished as a living space, with a 'reception hall' at the back. In the increasingly richly decorated corridor, symmetrically placed blind doors or niches are often arranged opposite the room doors to suggest a double width. In the eighteenth century, French custom also inspired the addition of a cabinet to the back space.

Originally, the Claes residence had a front door right of

begane grond wordt geheel voor bewoning ingericht, met in het achterhuis een 'zaal' voor ontvangsten. In de steeds rijker gedecoreerde gang zijn tegenover kamersdeuren vaak symmetrisch geplaatste blinde deuren of nissen aangebracht, die een dubbele breedte suggereren. Onder Franse invloeden werd in de achttiende eeuw het achterhuis soms ook nog verrijkt met een kabinet.

De woning van Claes heeft de voordeur oorspronkelijk rechts in het midden, wat op een voorhuis met een zijkamer zou kunnen duiden. Door de positie nabij de hoek van het bouwblok is de achtergevel van het achterhuis hier blind. Bij een ingrijpende verbouwing rond 1810 is de gevel van de eerste en tweede verdieping gewijzigd naar drie gelijke raambreedtes, waardoor de oorspronkelijke pilastergevel alleen nog bij de bovenste lagen aanwezig is. Ook het fronton is in de loop der tijd verwijderd. Zoals vele andere is ook dit koopmanshuis gesplitst in afzonderlijke woonlagen, waarvoor een aparte gang met extra voordeur rechts van de bestaande deur nodig was. Het gebouw biedt nu plaats aan drie appartementen en een bedrijfsruimte.

De laatste verbouwing door Emma Architecten in opdracht van eigenaar Stadsherstel, gold als pilotproject 'maatschappelijk verantwoord ondernemen' (MVO) en had naast een verbetering van de woonkwaliteit als doel te inventariseren welke maatregelen op het gebied van duurzaamheid geschikt zijn voor renovatie van rijksmonumenten. Warmte onttrekken uit grachtenwater heeft het niet gehaald; wel staat op het dak een lucht-warmtepomp die via de laagtemperatuurs-vloerverwarming de geïsoleerde woningen verwarmt en schuift achter het nieuw vervaardigde en teruggeplaatste fronton, uit de Amsterdamse natuursteenwerkplaats van Tobias Snoep. (hm)

centre, which may indicate a front space with a side room. Owing to its position close to the corner of the perimeter block, the rear façade of the 'back house' has no windows. During a major renovation around 1810, the façades of the first and second floors were changed to comprise three equal window widths and as a result, the original pilaster façade has only been preserved on the upper floors. At some point the pediment was also removed. Like many others, this merchant's house has also been divided into separate dwellings, which required a separate corridor with an extra front door to the right of the existing door. The building now accommodates three apartments and a business space.

The last renovation by Emma Architects on behalf of owner Stadsherstel was considered a pilot project in Corporate Social Responsibility (CSR) and was meant not only to improve the residential quality, but also to identify which measures to improve sustainability can be used to renovate national monuments. Extracting heat from canal water did not make it, but an air heat pump on the roof that heats the insulated dwellings by low temperature underfloor heating is hiding behind the newly manufactured and replaced fronton created at the Amsterdam stone workshop of Tobias Snoep. (hm)

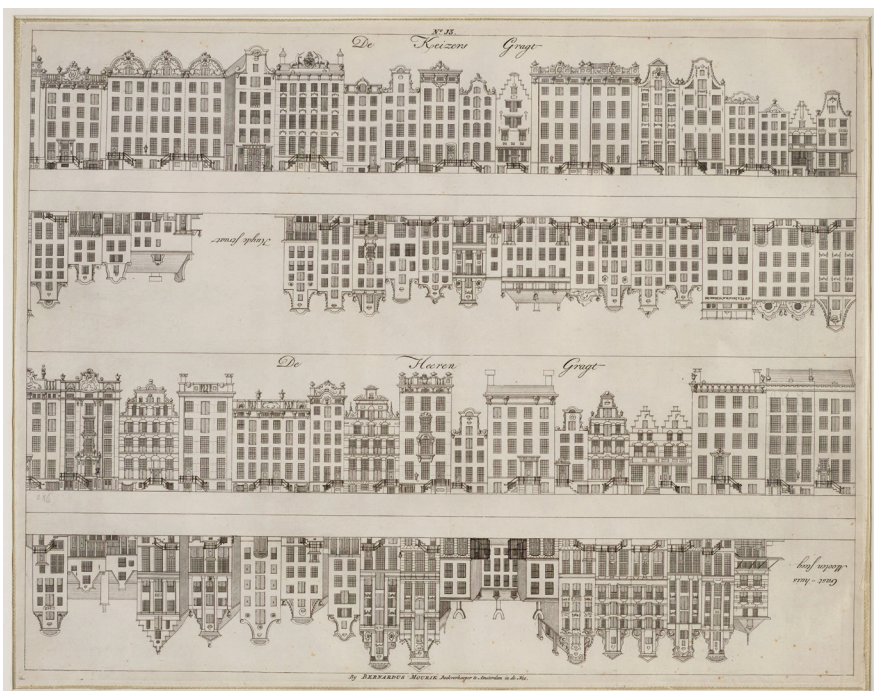

Pagina uit het *Grachtenboek* (1768-1771) van Caspar Philips, met rechtsonder op de kop Herengracht 249

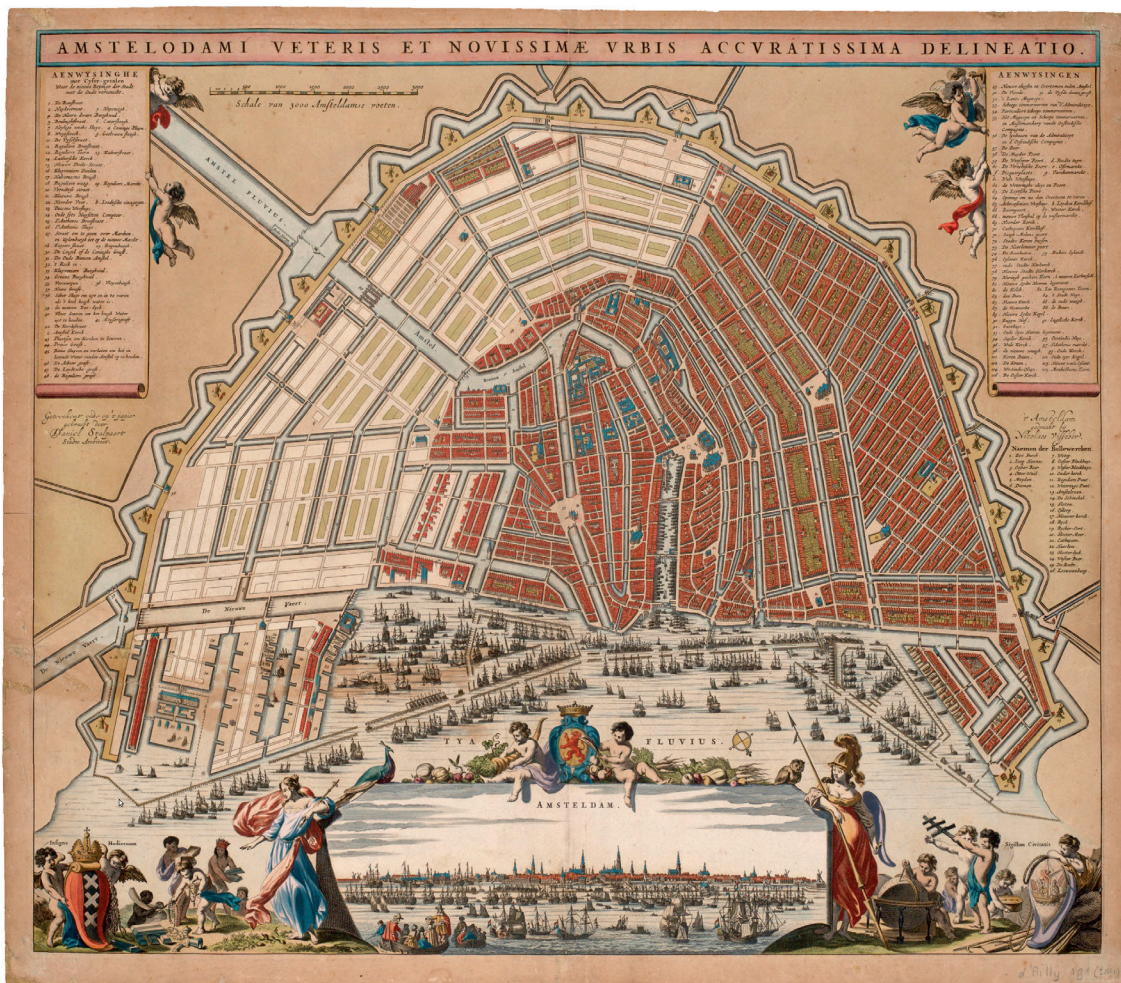
Page from Caspar Philips' *Grachtenboek* (1768-1771), with bottom right the end-of-terrace Herengracht 249

Voorhuis van een woning aan de Kraaiengang, afgebroken in 1909

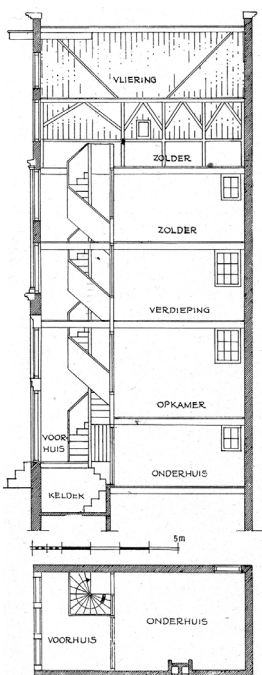
Voorhuis of a dwelling on Kraaiengang, demolished in 1909

Kaart van Amsterdam door de stadsarchitect Daniël Stalpaert, juist na aanvang van de Vierde Uitleg, rond 1662
 Map of Amsterdam by city architect Daniël Stalpaert, immediately after the start of the *Vierde Uitleg* (fourth expansion) around 1662

Plattegrond en doorsnede van de Oudezijds Achterburgwal 165, waaruit de indeling van het vroeg zestiende-eeuwse woonhuis blijkt
 Floor plan and cross section of Oudezijds Achterburgwal 165, showing the layout of the early sixteenth century residence

Ontwikkeling van het Amsterdamse koopmanshuis, naar A.A.Kok, 1946
 Development of the Amsterdam merchant's house, after A. A. Kok, 1946

Het oudhollandse woonhuis 1550-1600 met een voorhuis, daarachter een onderhuis met daarop een opkamer
 Old Dutch residence 1550-1600 including a *voorhuis* and an *achterhuis* topped by an upstairs room

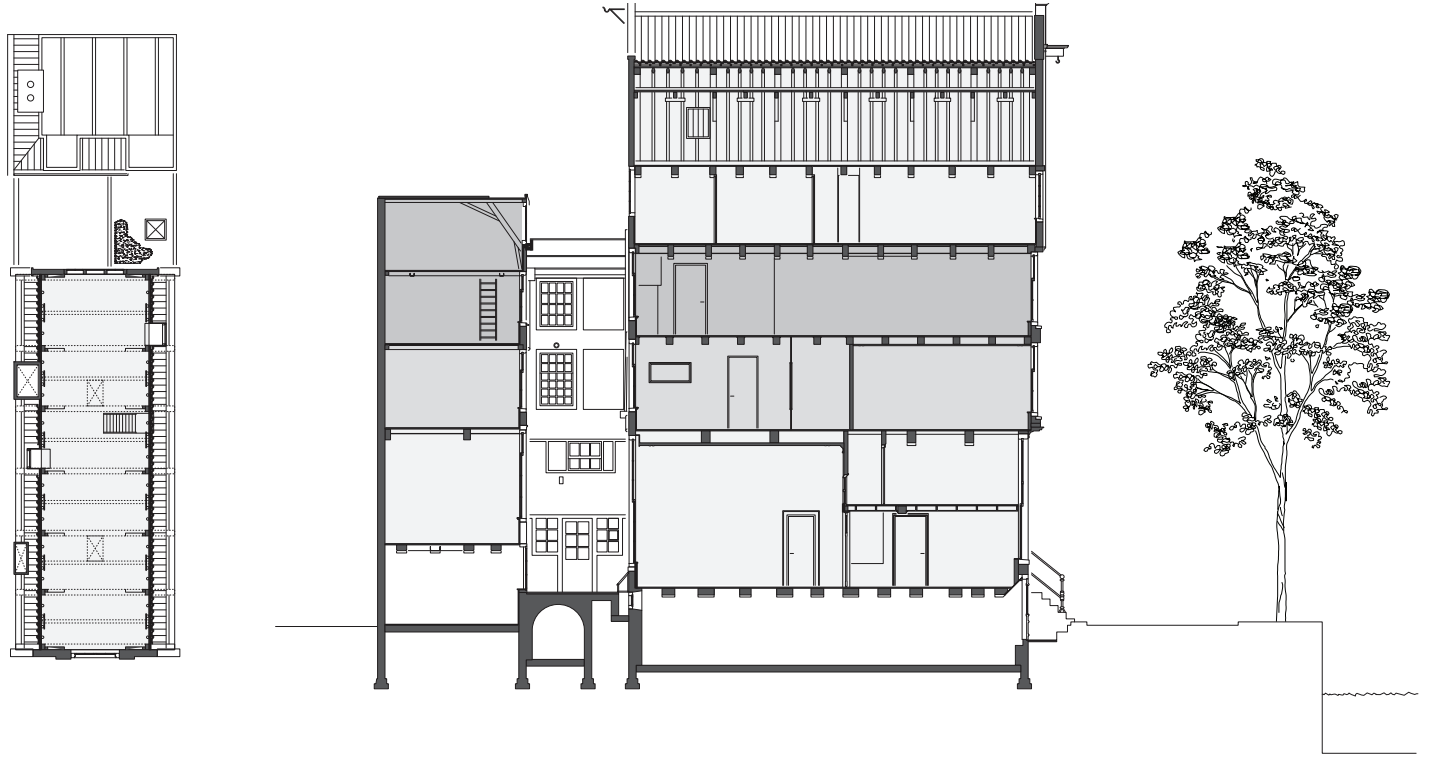
Het oudste koopmanshuis met een voorhuis, een keuken, een of van binnenplaats met daarachter een achterhuis
 Old Dutch residence 1550-1600 including a *voorhuis* and an *achterhuis* topped by an upstairs room

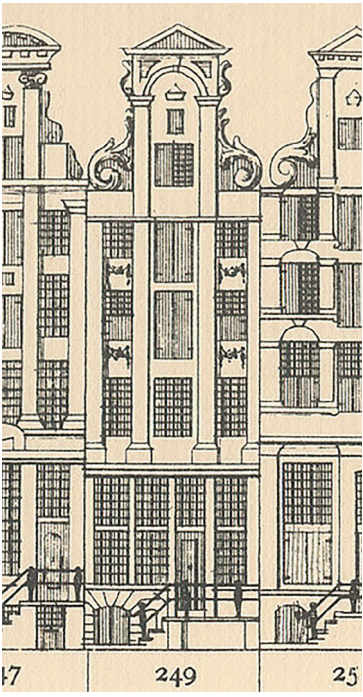
Het koopmanshuis met een binnenplaats en trappenhuis. Boven zijn de pakzolders (1630-1660)
 Merchant's house with courtyard and *trappenhuis*. Upstairs are the *pakzolders* (1630-1660)

Het laat zeventiende-eeuwse herenhuis met een zaal. De slaapkamers zijn op de verdieping
 Late seventeenth-century residence with reception hall in the back. The bedrooms are upstairs

Het achttiende-eeuwse herenhuis met een kabinet bij de zaal
 Eighteenth-century residence with a cabinet adjacent to the reception hall

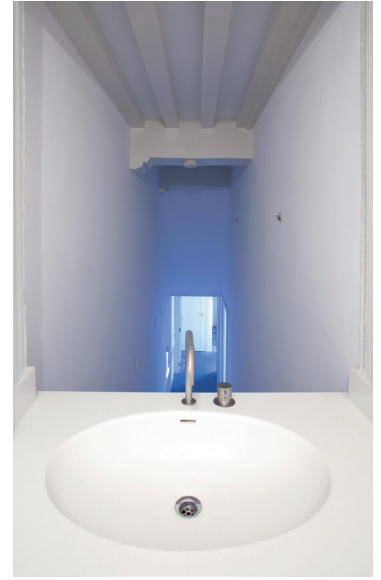
Oorspronkelijke voorgevel uit het *Grachtenboek* van Caspar Philips
Original façade from Caspar Philips' *Grachtenboek*

Voorgevel, 2007
Façade, 2007

Voorgevel, 2011
Façade, 2011

Entree gezien vanaf de eerste verdieping van het achterhuis
View of the entrance from the first floor of the *achterhuis*

Overloop op de vierde verdieping
Fourth floor landing

Gang begane grond richting achterzaal
Corridor ground floor in the direction of the hall in the back

Woonkeuken tweede verdieping
Kitchen diner second floor

Woonkeuken derde verdieping
Kitchen diner third floor

Achtertrapje gezien vanuit de 'zaal'
View of back stairs from the 'rear hall'

De 'zaal' achter de binnenhof
The rear hall behind the courtyard

Het pand als onderdeel van de bebouwing van de grachtengordel
The building as part of the built structures of the canal district

